

УДК 342.77.8

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА СУБСИДІАРНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Ірина ДРОБУШ,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Національного університету водного господарства та природокористування

SUMMARY

This paper examines the concept and nature of decentralization of public authority and subsidiary in the provision of public services as a prerequisite for the realization of social and civil rights at the local level; the strategic direction of modern municipal reform; a means of preventing so-called «federalism» in Ukraine and the output state of deep political-economic crises. The ways to strengthen the institution of local government and under the empowerment of local communities and the region as a whole, the reform of public authorities in the field, including the elimination of local state administrations and the creation of executive agencies at the regional level, strengthening the financial base by improving tax and budget legislation.

Key words: decentralization, deconcentration, subsidiarity, local government, local community, social rights, municipal reform.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджуються поняття і сутність децентралізації публічної влади та субсидіарності у наданні публічних послуг як необхідних умов реалізації соціальних прав людини і громадянина на місцевому рівні; стратегічного напрямку сучасної муніципальної реформи; способу запобігання проявам так званого «федералізму» в Україні, виходу держави з глибокої політико-економічної кризи. Запропоновано шляхи щодо зміцнення інституту місцевого самоврядування та розширення прав і можливостей територіальних громад, регіонів у цілому, а також реформування органів публічної влади на місцях, зокрема ліквідація місцевих державних адміністрацій і створення виконавчих органів на регіональному рівні, зміцнення фінансової основи шляхом удосконалення податкового та бюджетного законодавства.

Ключові слова: децентралізація, деконцентрація, субсидіарність, місцеве самоврядування, територіальна громада, соціальні права, муніципальна реформа.

Постановка проблеми. Проблема реформування місцевого самоврядування є однією з найактуальніших у сучасних умовах розвитку української державності. Перспективи її розв'язання багато в чому визначають спрямованість і зміст політичних дискусій, які безпосередньо пов'язані з формуванням ефективної публічної влади в Україні, встановленням справжнього народовладдя. Це пояснюється тим, що демократична правова держава може вирішувати основні завдання лише за наявності розвиненої системи самоврядування. Місцеве самоврядування як одна з основ конституційного ладу дає змогу демократизувати апарат управління, ефективно вирішувати місцеві питання й забезпечувати врахування інтересів територіальних громад, таким чином оптимально поєднувати інтереси і права мешканця будь-якої території та інтереси держави.

В останні роки в Україні ми спостерігали за тим, як змінювалися одні й ті ж самі конституційні норми: саме в частині переходу повноважень у владному трикутнику: Президент – Парламент – Уряд. Проте такі

зміни жодним чином не відобразилися на якості життя пересічних громадян, які й надалі продовжують стикатися з одними і тими ж самими проблемами конкретного міста, селища чи села: дитячі садки і школи, які закриваються через брак фінансування, неефективна первинна медична допомога або ж її відсутність, вивіз сміття та побутових відходів, забрудненість водойм, відсутність якісної питної води та ін.

А заклики щодо зміцнення та розширення прав місцевого самоврядування, забезпечення розвитку самодостатніх територіальних громад стало популярним політичним гаслом, яке фактично лише маскувало посилення в державі процесів централізації влади на всіх рівнях, в тому числі й місцевому. Мається на увазі розширення повноважень місцевих державних адміністрацій щодо контролю за функціонуванням місцевого самоврядування.

Враховуючи складну ситуацію в державі, кризу державної влади, заклики до федералізації, необхідно врахувати той факт, що саме зміцнення основ місцевого самоврядування зможе гарантувати покращення якості

життя громадян, забезпечити реалізацію соціальних прав людини та громадянина на місцевому рівні не залежно від регіону, і тим самим подолати соціальну напругу та політичну нестабільність. Дієвість та ефективність місцевого самоврядування, а отже й реалізація соціальних прав на місцевому рівні можливі лише в результаті масштабного реформування органів публічної влади шляхом децентралізації та втілення в життя основоположного принципу субсидіарності у вирішенні питань життєдіяльності територіальних громад.

Проблематиці місцевого самоврядування присвячено чимало наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, які досліджували його у різних аспектах, зокрема: В.Б. Авер'янова, О.А. Андрійко, М.О. Баймуратова, О.В. Батанова, В.І. Борденюка, І.П. Бутка, Р.К. Давидова, О.В. Зайчука, В.М. Кампа, О.О. Карлова, С.В. Ківалова, А.М. Колодія, В.В. Копейчикова, М.І. Корнієнка, В.В. Кравченка, А.Р. Крусян, В.С. Куйбіди, П.М. Любченка, Г.О. Мурашина, Н.А. Мяловицької, Н.Р. Нижник, В.Ф. Опришка, М.П. Орзіха, О.В. Петришина, В.Ф. Погорілка, М.О. Пухтинського, П.М. Рабіновича, А.О. Селіванова, М.Ф. Селівона, Ю.М. Тодики, О.Ф. Фрицького, В.М. Шаповала, Ю.С. Шемшученка та ін.

У пострадянській Росії проблеми децентралізації та співвідношення місцевого самоврядування з державним управлінням розглядалися у роботах С.А. Авак'яна, Г.В. Барабашева, М.В. Баглая, І.В. Видріна, Б.М. Габрічідзе, Є.М. Ковешнікова, А.Н. Кокотова, М.О. Краснова, О.С. Кутафіна, В.В. Маклакова, Н.О. Михальової, Б.О. Страшуна, Ю.О. Тихомирова, В.С. Чіркина, О.І. Черкасова, В.І. Фадєєва, В.А. Ясюнаса та ін. Проте питання щодо реалізації соціальних прав місцевим самоврядуванням з огляду на законодавче забезпечення та практику функціонування інституту місцевого самоврядування досі залишаються неврегульованими, зокрема в частині правової, територіальної, організаційної, матеріально-фінансової основи.

Метою дослідження є розкриття суті децентралізації публічної влади та субсидіарності у наданні публічних послуг як необхідних умов реалізації соціальних прав людини та громадянина на місцевому рівні; стратегічного напрямку сучасної муніципальної реформи, яка й має на меті реформування місцевого самоврядування саме на засадах децентралізації владних повноважень, консолідації ресурсного забезпечення та стратегічного планування розвитку територіальних громад; способу запобігання проявам так званого «федералізму» в Україні та виходу держави з глибокої політико-економічної кризи.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні Україна стоїть на порозі якісно нового етапу розвитку місцевого самоврядування, пов'язаного з проведенням радикальної муніципальної реформи. Йдеться про забезпечення всеосяжності місцевого самоврядування,

формування і забезпечення діяльності територіальних громад та їх органів. Їх головним завданням має бути покращення умов життя людей, оперативне та якісне надання їм публічних послуг, поліпшення умов сталого розвитку територій, ефективне використання бюджетних коштів та інших ресурсів.

На жаль, в Україні й досі потенціал місцевого самоврядування не реалізовано. Воно вимушене пристосовуватися, по-перше, до нестабільної державної муніципальної політики, недосконалої (а деколи й суперечливої) законодавчої бази місцевого самоврядування і, по-друге, до реальних об'єктивних умов функціонування та розвитку територіальних громад (економічних, соціальних, політичних, культурних тощо).

Важко не погодитися з твердженням, що якби протягом 15 років незалежності Української держави наші політики для розвитку місцевого самоврядування зробили стільки, скільки про нього говорили, то ми, ймовірно, світовою спільнотою були б визнані найдемократичнішою країною з розвиненим і ефективним місцевим самоврядуванням. І не чекали б з тривогою холодної пори року, коли від безсилля опускаються руки. Адже життєво важливі проблеми громади (водопостачання, опалювання, дахи, що протікають) не має змоги розв'язати обрана нею міська, сільська, селищна влада. І не тому, що погана або бездарна, а тому, що не має для цього реальних матеріально-фінансових ресурсів. Сама система організації публічної влади в нас настільки централізована, що для розв'язання конкретних проблем окремої громади треба просити допомоги в уряді або Президента, що в цивілізованих країнах спостерігається лише за умов стихійного лиха.

Кожний міський, сільський, селищний голова цілком справедливо нині говорить про відсутність власних фінансових ресурсів для вирішення покладених на нього та органи місцевого самоврядування конкретних завдань. В середньому від отриманих податкових зборів у громадах залишається 30 відсотків, а 70 – передається на інші рівні влади. За такого порядку навряд чи можна казати про саморозвиток територіальної громади й самозабезпечення її життєдіяльності.

Необхідно сформувати правові умови для розвитку ефективних територіальних громад, які власними силами, на власний розсуд реалізуватимуть повсякденні запити та інтереси, більш ефективно, ніж державні органи, вирішувати завдання підвищення рівня та якості життя мешканців відповідних територій, тим самим забезпечувати соціальні права територіальних громад. Насамперед, мова йде про припинення дублювання повноважень, функцій та завдань різних рівнів публічної влади на місцевому рівні. Єдиним шляхом вирішення даної проблеми є децентралізація, яка супроводжується реалізацією принципу субсидіарності.

В науковій літературі не існує єдиного визначення поняття «децентралізація». У Великому тлумач-

ному словнику сучасної української мови термін «децентралізація» подається як система управління, за якої частина функцій центральної влади переходить до місцевих органів самоуправління; розширення прав низових органів управління [1, с. 218]. У філософському словнику децентралізацією вважається перехід управління від центральних органів влади до місцевих органів. Політичний та економічний словники визначають децентралізацію як спрощення або послаблення централізації; передача органам місцевого самоврядування частини функцій центральної влади; розширення кола повноважень нижчестоящих органів управління за рахунок вищестоящих.

В енциклопедичному словнику Ф.А. Брокгауза та І.А. Єфрона тлумачаться поняття «централізація» та «децентралізація» наступним чином: централізація – це система державного устрою, за якою центральна урядова влада прагне не тільки регулювати загальний напрям державного життя, а й керувати діяльністю місцевих влад, підпорядкувати своєму безпосередньому впливу більшість або всі сфери місцевого життя. Протилежна їй система децентралізації, за якою розмежовуються функції центральної влади і місцевих влад, обсяг прав останніх розширюється за рахунок обсягу прав перших, зазначається, що децентралізація є загальним принципом державного устрою [2].

У політології термін «децентралізація» – (від лат. de... – префікс, що означає заперечення, і centralis – серединний) – управлінська політична система, покликана здійснювати владно значущі практичні рішення, що географічно чи організаційно перебувають поза межами безпосереднього впливу центральної влади; політичний процес, що передбачає делегування центральним урядом певних повноважень на місцевий рівень з метою оптимізації практичного вирішення питань загальнонаціонального значення, а також утілення в життя специфічних регіонально-локальних програм [3].

У науці державного управління поняття «децентралізація» вживається у двох розуміннях: широкому і вузькому. Мова може йти, по-перше, про процес розподілу влади, передачу частини функцій від центра до периферії, а по-друге – про певну систему взаємовідносин між державою та адміністративно-територіальними одиницями. Професор Н.Р. Нижник розглядає поняття децентралізації як характерне для сфери державного управління явище, зумовлене об'єктивними і суб'єктивними факторами, певний протилежний бік централізації, своєрідний засіб відображення централізації [4, с. 16].

В конституційному праві децентралізацією є процес передачі частини функцій та повноважень центральних органів виконавчої влади органам регіонального та місцевого самоврядування [5, с. 452]. Не можемо погодитися з визначенням децентралізації як процесу передачі частини функцій та повноважень вищими

рівнями управління нижчим (від центральних органів виконавчої влади до місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування) [6, с. 51]. Оскільки в даному випадку маємо отождоження понять децентралізація та деконцентрація.

Децентралізація – система управління, за якої частина функцій центральної влади переходить органам місцевого самоврядування. Деконцентрація влади – формальний або неформальний розподіл владної компетенції поміж кількома інститутами чи центрами прийняття рішень, які функціонують на різних щаблях організації (центральному, регіональному, місцевому) [7].

Як зазначав свого часу Р. Драго, деконцентрація передбачає наявність місцевих органів, що залежать від уряду функціонально, в порядку підзвітності їх посадових осіб. Залежність посадових осіб означає, що керівництво місцевих органів призначається центральним урядом і може бути ним усунуто. Функціональна залежність означає, що центральна влада може визнавати за місцевими органами досить широку компетенцію, але вона може в будь-який момент переглянути їх повноваження, змінити чи скасувати прийняті ними рішення як внаслідок порушення законності, так і виходячи з їх доцільності [8, с. 170]. Децентралізація полягає у передачі прав на прийняття рішень не просто представникам центральної влади, а органам, які не перебувають в ієрархічній підпорядкованості центральним органам влади і найчастіше обираються зацікавленими громадянами. Спільним для деконцентрації та децентралізації є той факт, що повноваження на прийняття важливих рішень вилучаються у центральної влади і здійснюються на місцях. Однак їх політичне і практичне значення досить різне. Деконцентрація – це лише техніка управління, яка сама по собі не рівнозначна розвитку демократії, оскільки вона зберігає всю адміністрацію в розпорядженні центральної влади чи її представників. Децентралізація має певні демократичні переваги, оскільки передбачає передачу управління максимальної кількості справ у руки безпосередньо заінтересованих осіб, або їх представників [9, с. 171].

Причинами, що сприяють проведенню децентралізації, є потреба в ефективності, прозорості, субсидіарності, мобілізації, підзвітності [10]. Вважаємо субсидіарність не причиною, а необхідним, обов'язковим принципом інституціональної організації влади і управління, основна ідея якого полягає в тому, що політична влада повинна втручатися тільки в тих межах, за яких суспільство і його складові групи не в змозі задовольнити різноманітні потреби.

В науковій літературі зустрічаються різні тлумачення терміну «субсидіарність» (англ. subsidiary – допоміжний, що доповнює), зокрема як загальний принцип, який передбачає передачу повноважень на прийняття рішень з центрального на нижчі організаційні рівні. Цей принцип було піднесено до рангу конституційної

норми в континентальному європейському федералізмі, узасаднюючи процес децентралізації повноважень публічної влади і розширення можливостей участі громадян у процесах прийняття рішень. Застосовується як політична і організаційна норма Європейського Союзу (ст. 3b Маастрихтського договору), згідно з якою політичні рішення повинні прийматися на рівні, найближчому до громадян, проте достатньому для їх ефективного виконання [7].

Принцип субсидіарності передбачає, що «рішення приймається якомога ближче до громадянина» Усе, що можна вирішити на місцях, не повинно передаватися на вищий рівень влади. При цьому відповідальність місцевого самоврядування має визначатися з врахуванням економічних, фінансових та інших можливостей. Особливе значення для реалізації цього принципу має ст. 4 Європейської хартії місцевого самоврядування, згідно з якою муніципальні функції, як правило, здійснюються переважно тими властями, які мають найтісніший контакт з громадянином. Наділяючи тією чи іншою функцією інший орган, необхідно враховувати обсяг і характер завдання, а також вимоги досягнення ефективності та економії». Ця ж стаття містить ще один дуже важливий принцип, який пояснює підходи до децентралізації влади, а саме: «під час делегування повноважень будь-яким центральним чи регіональним органами влади органи самоврядування повинні, наскільки це можливо, володіти свободою адаптувати ці повноваження до місцевих умов».

Принцип субсидіарності знайшов своє відображення у Бюджетному кодексі, оскільки передбачає, що розподіл видів видатків між Державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами ґрунтується на необхідності максимально можливого наближення надання гарантованих послуг до їх безпосереднього споживача [11]. В базовому законі «Про місцеве самоврядування в Україні» він і досі відсутній.

Зрозуміло, що на практиці знаходження оптимального розташування осередку прийняття рішень може бути результатом певних домовленостей між центром та нижчими рівнями влади. Діючим законодавством передбачено, що органи місцевого самоврядування здійснюють повноваження, які держава делегує їм для забезпечення повноцінного функціонування. При цьому держава зобов'язана забезпечити фінансування делегованих повноважень. На практиці таке фінансування здійснюється не в повному обсязі та спричиняє вимивання коштів із самоврядних повноважень. Органи місцевого самоврядування змушені перекидати частину коштів на фінансування галузей освіти, медицини, культури, фізкультури і спорту, утримувати значну кількість посадовців, які виконують делеговані державою функції. Так, в м. Рівному впродовж 2012 р. на виконання делегованих повноважень було спрямовано 18 млн грн власних надходжень, у 2013 р. – 32 млн грн.

Такий стан справ не дозволяє ефективно реагувати на потреби територіальної громади, зокрема вирішувати ряд соціальних проблем – питання капітального ремонту житла, ліфтів, благоустрою населених пунктів тощо.

В умовах фінансово-економічної кризи спостерігається свідоме погіршення центральними органами виконавчої влади фінансового стану територіальних громад. Починаючи з 2009 року органами казначейства несвоєчасно здійснюються проведення рахунків, коштів яких спрямовуються місцевими радами на виконання захищених статей. Впродовж 2012–2013 років ситуація стала критичною. Використання коштів місцевих бюджетів для вирішення державних проблем спричиняє загальну кризу місцевого самоврядування, загрожує реалізації соціальних прав громадян, унеможливорює планомірну роботу виконавчих органів місцевих рад. Затримки по більшості платежам складають 30-90 днів, що унеможливорює реалізацію програм соціально-економічного розвитку. У зв'язку з цим необхідно кардинально змінювати систему казначейського обслуговування місцевих бюджетів, зміцнювати фінансову основу останніх шляхом внесення змін до Бюджетного та Податкового кодексів України, які б дозволили стати територіальним громадам справді самодостатніми.

Так, ще Президент Л.Д. Кучма, окреслюючи стратегію економічної та соціальної політики на 2000–2004 роки, наголошував на необхідності створення ефективної системи державного управління, яка відповідає б стандартам демократичної правової держави з соціально орієнтованою ринковою економікою; удосконалення управлінської вертикалі та структури органів виконавчої влади на місцях, розмежування і збалансування повноважень та відповідальності органів влади і місцевого самоврядування у сфері надання державних і громадських послуг [12].

Президент України В. Ющенко вважав реальне забезпечення місцевого самоврядування необхідною складовою конституційної реформи. «Основою місцевого самоврядування має стати громада. Саме у громаді мають надаватися громадянам основні соціальні послуги. Має вибудовуватися чітка послідовна лінія – від громади до району і регіону. Настав час прийняти рішення про створення представницькими органами – обласними, районними радами – своїх виконавчих органів, надання їм відповідних повноважень».

Метою реформування місцевих органів виконавчої влади є сприяння розвитку місцевого самоврядування на основі передачі максимально можливого обсягу владних повноважень органам місцевого самоврядування та чіткого функціонального розмежування з повноваженнями виконавчої влади (децентралізації) [13].

Країні необхідна побудова нової моделі місцевої влади з врахуванням інтересів держави, регіону, територіальної громади, місцевого бізнесу, підприємств

та установ, зазначав свого часу Президент В.Ф. Янукович. «Реформа місцевого самоврядування з метою суттєвого розширення повноважень влади на місцях, створення його економічного фундаменту, забезпечення виконавчими функціями – це завдання на найближчу перспективу. Відсутність ефективної моделі оптимального узгодження інтересів держави, регіону й територіальної громади в Україні унеможливило рівномірний економічний і соціальний розвиток усіх регіонів, різниця між якими є надто відчутною й дедалі поглиблюється. У результаті здійснення адміністративно-територіальної реформи має бути оптимізоване публічне управління, створено умови для вирівнювання економічного розвитку регіонів, підвищено якість публічних послуг, що надаються громадянам. Вважаю, що відповідний пакет законів – новий Закон про місцеве самоврядування та Закон про державні адміністрації – ми приймемо вже до кінця 2010 року» [14]. На жаль, такий пакет законів приймається й донині.

Незважаючи на декларування найвищими посадовцями держави необхідності розвитку місцевого самоврядування, спостерігаються зовсім інші, протилежні тенденції, зокрема протягом останніх років органи місцевого самоврядування були обмежені у питаннях: забудови та архітектурно-будівельного контролю, встановленні тарифів на комунальні послуги, реєстрацію речових прав на нерухоме майно; окремих питань регулювання землекористування та ін.

Тому очевидним є те, що успішне впровадження стратегії децентралізації управління залежить від політичної волі та активної законотворчої діяльності відповідних органів держави.

Так, нещодавно Уряд України затвердив Концепцію реформування місцевого самоврядування. Основна ідея Концепції – децентралізація влади в країні і суттєве розширення повноважень територіальних громад. Саме на рівні громад можливо максимально забезпечити надання якісних та доступних адміністративних, соціальних та інших послуг, становлення інститутів демократії, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад. Облдержадміністрації під час реформи місцевого самоврядування буде замінено на префектури з функціями контролю та нагляду, зазначив Віце-прем'єр-міністр та міністр регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України В. Гройсман. Виконавча влада в областях, районах і територіях формуватиметься за рахунок виборчого процесу. Обласні ради сформують свої виконавчі комітети та призначать керівництво. Усі функції перейдуть до обласних рад та їхніх виконавчих органів. Така система також працюватиме на рівні районів і на рівні територіальних громад.

На ліквідації місцевих державних адміністрацій наголошує й Прем'єр-міністр України А.П. Яценюк,

який вважає їх рудиментом минулого та наполягає на внесенні відповідних змін до Конституції та законодавства щодо формування місцевих виконавчих комітетів шляхом обрання останніх відповідними місцевими радами. На місце обласних і районних адміністрацій повинні стати префекти, які не ділять гроші, а відповідають виключно за законність і правопорядок на відповідних територіях.

Виконавчі комітети повинні взяти на себе всю повноту відповідальності за роботу в області, її фінансовий розвиток, інфраструктуру, будівництво доріг, шкіл, лікарень тощо. Аби зацікавити області в тому, щоб вони працювали над створенням робочих місць і розвитком бізнесу, необхідно частину податку на прибуток залишати на відповідній території; надати виконавчим комітетам право самостійно встановлювати місцеві податки і збори, ставки таких податків, адже це стимулюватиме зростання збору податків, які безпосередньо адмініструються на територіях; надати повноваження стосовно визначення кількості навчальних закладів, спеціалізації тієї чи іншої школи.

Реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні передбачає здійснення п'яти основних кроків. Це визначення територіальної основи органів місцевого самоврядування та виконавчої влади і розмежування повноважень між ними, а також розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування. Крім того, за кожним рівнем органів влади визначатимуть необхідний обсяг ресурсів та встановлюватимуть відповідальність органів місцевого самоврядування перед виборцем і державою. Це зробить територіальні громади дієздатними, дасть їм змогу самостійно приймати рішення щодо розвитку своїх територій, щоб кожен житель отримував якісні послуги і міг самореалізуватися [15].

Висновки. Вважаємо такі заходи щодо зміцнення інституту місцевого самоврядування та відповідно розширення прав та можливостей територіальних громад та регіонів в цілому допоможуть Україні вирішити політичні, економічні, соціальні проблеми, насамперед, запобігти проявам сепаратизму та федералізації. Адже ряд політиків намагається маніпулювати настроями громадян та навмисно ототожнюють питання децентралізації та федералізму. Зокрема, нав'язують мешканцям східних областей України ідеї про федералізацію, підмінюючи поняття розширення повноважень місцевих громад та децентралізації влади. Замовчуючи про те, що федералізація – це місцеві парламенти, місцевий апарат чиновників, збільшення витрат на державні органи. Це крок до розколу держави. Це жодним чином не вирішить проблем, які турбують громадян як на сході, так і на заході. Питання охорони здоров'я, освіти, зайнятості та добробуту кожної людини сьогодні стоять вище, ніж будь-які політичні проблеми. Враховуючи досвід інших країн, які пішли шляхом федералізації, зокрема Боснії та Гер-

цеговини, де чиновницький апарат становить більшість усіх працюючих, а питання забезпечення соціальних прав так і залишається невирішеним, ми вважаємо, що федералізація є неприйнятною для України, єдиний вихід вбачаємо в децентралізації, яка матиме на меті підвищення якості життя людини за рахунок створення умов для сталого розвитку територіальних громад як самостійних та дієздатних соціальних спільнот, члени яких матимуть можливість ефективно захищати власні права та інтереси шляхом участі у вирішенні питань місцевого значення саме з метою забезпечення необхідною кількістю та якістю соціальних та адміністративних послуг.

Список використаної літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. : Ірпінь, Перун, 2001. – 1440 с.
2. Енциклопедичний словник Ф.А. Брокгауза та И.А. Єфрона самоврядування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz_efron/111833.
3. Децентралізація // Короткий словник політологічних термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.politics.ellib.org.ua>.
4. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація : монографія / кол. авт. ; відп. ред. проф. Н.Р. Нижник. – К. : УАДУ при Президенті України, 1997. – 448 с.
5. Кравченко В.В. Конституційне право України / В.В. Кравченко. [Навчальний посібник]. – Вид. 6-ге, виправл. та доповн. – К. : Атіка, 2007. – 592 с.
6. Малиновський В.Я. Словник термінів і понять з державного управління / В.Я. Малиновський. – 2-ге вид., доповн. і виправл. – К. : Центр сприяння інституц. розвитку держ. служби, 2005. – 254 с.
7. Рагозін М.П. Демократія від А до Я. Словник-довідник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.iem.donntu.edu.ua/doc/soz/ragozin_slovník/Text.htm.
8. Драго Р. Административная наука / Под ред. Б.М. Лазарева. – М. : Прогресс, 1982. – 245 с.
9. Ведель Ж. Административное право Франции / Под ред. М.А. Крутоголова. – М. : Прогресс, 1973. – 512 с.
10. Децентрализация: эксперименты и реформы / под ред. Тамаша М. Хорвата. – Будапешт : OSI/LGI, 2000. – 126 с.
11. Бюджетний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50–51. – Ст. 572.
12. Послання Президента України Леоніда Кучми до Верховної Ради України, 2000 рік «Україна: поступ у XXI століття: Стратегія економічної та соціальної політики на 2000–2004 рр.» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
13. Послання Президента України Віктора Ющенка «Рух уперед», 2009 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.nau.ua/doc/?uid=1082.6991.0>.
14. Послання Президента України Віктора Януковича до українського народу з Експертною доповіддю НІСД «Україна XXI століття. Стратегія реформ і суспільної консолідації», 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/17307.html>.
15. Ковальова В. Реформа місцевого самоврядування: замість держадміністрацій створять виконкоми обласних і районних рад / В. Ковальова // Урядовий кур'єр, 27 березня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukurier.gov.ua/uk/articles/reforma-miscevogo-samovryaduvannya-zamist-derzhadm>.